

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ПОЛІТИЧНИХ ВЧЕНЬ: ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ

Предмет кожної науки завжди безпосередньо пов'язаний з її методологією. Залежно від того, що треба вивчати, вибираються й відповідні методи аналізу. У сфері історії політичних і правових вчень може використовуватись багатий арсенал філософських та спеціально-наукових методів і насамперед методи формально-логічного, діалектичного, системного, порівняльно-історичного дослідження. Той чи той метод або сукупність використовуваних методів — це, зрозуміло, не самоціль, не пошук істини, а лише шлях пізнання, способи і прийоми дослідження. Поєднанню хронологічних та проблемно-теоретичних підходів при вивченні відповідного матеріалу з історії політичних і правових вчень сприятимуть також загальні ідейно-теоретичні, соціально-історичні й політико-правові характеристики відповідних епох, періодів, регіонів. Тільки з позицій наукового світогляду можливі всебічний аналіз та об'єктивна оцінка досліджуваних політико-правових ідей і теорій. При вивченні історії політичних і правових вчень доцільно зосередити увагу на основних вимогах загального діалектико-матеріалістичного методу, що пов'язує політичні ідеї з матеріальними умовами життя суспільства, процесом їх розвитку. Розглянемо ці вимоги.

1. Потрібно розглядати політичні ідеї як відображення умов життя суспільства і характеру класової боротьби. Визначальним чинником при цьому є спосіб виробництва, а також рівень класової боротьби. Політичні та правові погляди, як і духовне життя суспільства загалом, відображають умови його матеріального життя. Зазвичай вони мають класовий характер, створюються певним класом і слугують його інтересам. Звичайно, провідними ідеями суспільства є ідеї панівного класу (соціальних груп, партій, що перебувають при владі).

2. Необхідно розкривати класову сутність політичних ідей і теорій. Це не завжди легко, оскільки не кожний ідеолог проголошує свої наміри відверто, а більшою мірою завуальовано. Слід враховувати також, що мислитель може походити зі старого суспільства і привілейованого стану, а стати на захист нового ладу та інтересів народу. При цьому важливо вміти визначати, ідеологію якого класу обстоює мислитель, не завжди орієнтуючись на його походження. Поряд з питанням про те, який суспільний лад захищає мислитель, слід з'ясувати, який шлях він пропагує для переходу від одного суспільного ладу до іншого — революційний чи реформістський. За різних

правових поглядів можлива одна політична спрямованість мислителя (Платон і Аристотель, Мор і Кампанелла). І зрештою, критерієм визначення класової сутності будь-якої досліджуваної теорії завжди є відповідь на запитання “кому вигідно?”

3. Потрібно розкривати об’єктивний зміст політичних ідей і вимог, а саме: показувати, в яких політичних і правових установах втілюються ці ідеї на практиці з урахуванням суб’єктивних намірів мислителя і об’єктивних результатів. Окремі буржуазні ідеологи минулого, особливо в період їхньої боротьби за владу, цілком відкрито проголошували і щиро вірили у власні ілюзорні ідеали, але помиляючись насправді в теоретичному плані, згубно впливали на розвиток прогресивної думки. (Ідея Бакуніна про “відміну держави від сьогодні на завтра” доволі приваблива, революційна, але об’єктивно нездійсненна й залишається красивою фразою). Тому невміння зрозуміти об’єктивну спрямованість ідей і теорій завжди закономірно призводить до їх неправильної оцінки.

4. Необхідно правильно з історичних позицій оцінювати ідеї і теорії, з огляду на умови, в яких вони виникли. При цьому важливо враховувати два моменти: • оцінку ідей і теорій як прогресивних або реакційних з погляду конкретно-історичних умов розвитку суспільства (школа “природного права”, Макіавеллі, Гоббс, Прокопович); • заслуги окремих мислителів у розвитку науки. Так, можливо, що мислитель з реакційною політичною програмою може дати цінні положення для науки (Гегель — пропаганда війни і вчення про діалектику). Оцінюючи теорію того чи того мислителя, слід пам’ятати істину, що про історичні заслуги судять не по тому, чого не дали історичні діячі порівняно із сучасними вимогами, а з того, що нового вони дали порівняно з попередниками.

5. Слід враховувати також зворотню дію політичних вчень на всі аспекти суспільного життя, у тому числі й на економіку (ідеї Відродження в період буржуазних революцій). Відомі факти, коли політична ідеологія ставала чинником не лише прискорення, а й гальмом соціально-економічного розвитку тої чи іншої країни. Особливість політичної ідеології полягає й у її “живучості” — вона здатна справляти вплив набагато пізніше після того, як відмерли базисні відносини, які її породили (ідеями раннього християнства неодноразово надихалися пригнічені народні маси у справедливій боротьбі з експлуаторськими режимами).

6. Важливим методологічним принципом для вивчення історії політичних вчень є принцип партійності. Він близький до питання про

класову сутність політико-правових ідей, проте дає змогу зрозуміти позиції мислителів, які відверто проголошують свої вимоги або зображують себе аполітичними нейтралами. Замислимося: для чого Україні понад сто політичних партій?! І насамкінець зауважимо, що ідеологічна боротьба між окремими класами, соціальними групами, партіями в різних державах, а також між державами з різним соціальним ладом була, є і буде. Спроби окремих політиків деідеологізувати українське суспільство марні, оскільки, як справедливо зауважує М. Головатий, “ідеологічно індиферентною держава аж ніяк не може бути, і насамперед тому, що не може бути аполітичним ані її гарант Конституції, ані першою чергою виконавча влада”. Історія політичних і правових вчень дає класово-історичну оцінку ідей та теорій і водночас виховує повагу, стверджує авторитет справжніх цінностей людського життя. І найголовніше завдання — на базі здобутих знань проаналізувати і узагальнити вчення Великих представників людства, збагатитися і зміцнити підвалини власного світогляду. При цьому має бути свобода у визначенні власних оцінок без нав’язування обов’язковості чиеїсь точки зору.